

De Grieks-katholieke Kerk in Roemenië
Dr. Gyula Orbán
24 januari 2003

1. Opheffing van de Grieks-katholieke Kerk in Roemenië

Voor de opheffing in 1948 bestond de Grieks-katholieke Kerk van Roemenië uit twee kerkprovincies: die van Alba Iulia en van Fogaras met de metropool van Blaj en vier suffragaanbisdommen. Het aantal gelovigen steeg tot 1948 en bereikte toen het aantal van 1.500.000. De kerk telde ongeveer 1700 parochies met 1850 priesters; drie theologische faculteiten; vele confessionele middelbare scholen en Lycea in de steden Blaj, Cherla, Oradea, Beius en Lugoj. De Kerk had ook enkele kloosterorden: Basilianen, Assumptionisten, Jezuïeten en Franciscanen. De Grieks-katholieke Kerk bezat in die tijd ongeveer 2.500 kerkgebouwen. Vooral twee factoren hebben een belangrijke rol gespeeld in de opheffing van de Geünieerde Kerk: een politieke en een religieuze. Op 6 maart 1945 begon de door de Sovjets geïnstalleerde regering met een proces, dat in de geschiedenis bekend zal worden als de 'sovjetisering': de omvorming van de Roemeense maatschappij naar Sovjet model. Daartoe behoorde ook de strijd tegen de Kerken.

Vanaf dat moment werden de zogenaamde 'reactionaire' Kerken – vooral de Rooms-katholieke Kerk en de Grieks-katholieke Kerk – door de pers fanatiek aangevallen. Op 22 februari 1948 verklaarde de secretaris-generaal van de communistische partij, G. Gheorghui-Dej, dat de 'Katholieke Kerk nog de enige georganiseerde hindernis was op weg naar de definitieve oprichting van de Roemeense Volksrepubliek' [G2W, 1989/17, blz. 14].

De eerste aanzetten tot de opheffing van de Roemeense Geünieerde Kerk zijn gezet tijdens de Pan-Orthodoxe Synode van Moskou, waar ook de nieuwe, communistische, orthodoxe patriarch (Roemeense) Justinian aanwezig was. Men besloot om diverse redenen tot de opheffing van de Roemeense Grieks-katholieke Kerk. In de eerste plaats omdat men ondertussen een voorbeeld had: de opheffing van de Oekraïense Geünieerde Kerk. Ten tweede: na de opheffing van de Geünieerde Kerk van de Oekraïne, bestond de Geünieerde Kerk slechts in Roemenië. "De Roemenen kunnen geen twee Kerken dienen," was de opvatting van de Roemeense minister-president Groza. "In 1700 heeft zich een deel van de Roemenen om politieke gronden afgescheiden; deze gronden zijn niet meer aanwezig en is terugkeer op zijn plaats," zo luidt de verklaring van Groza¹ *Kirche in Not*, 1953, blz. 93-94. *Kirche in Not is een tijdschrift dat eenmaal per jaar verscheen naar aanleiding van het jaarlijkse congres van Kirche in Not in het Albertus Magnus College te Königstein (D).*].

Tijdens dit Pan-Orthodoxe Congres van 1948 in Moskou zijn de bekende, Oost-Europese, 'vredesbewegingen' in het leven geroepen. Doel van dit congres was 'de scheiding tussen het communistisch, orthodoxe vredeskamp van het kapitalistische, katholieke vredes-kamp'. Een van de belangrijkste overwegingen van dit congres was, dat een 'aan de paus gehoorzame 'katholiek, of grieks-katholiek, nooit een goede patriot kan zijn' [G2W, 1989/17, blz. 15].

Op 15 mei 1948 nodigde metropoliet Balan van Sibiu tijdens zijn toespraak op het 'Plein der Vrijheid' in Blaj – ter herdenking van de revolutie van 1848 – de Geünieerde Kerk uit 'terug te keren naar de Orthodoxie'. De geünieerde bisschoppen hebben dit idee van 'de terugkeer' verworpen in een brief van 29 juni 1948. Zij protesteerden met name tegen het feit dat zij als 'Rome-getrouwen' minder Roemeens zouden zijn [G2W, 1989/17, blz. 15].

Op 19 juli 1948 heeft de Roemeense regering eenzijdig het Concordaat tussen Kerk en Staat afgekondigd: ten gevolge hiervan werd verboden om contacten buiten het land te onderhouden; confessionele scholen kwamen in staatsbezit; het aantal geünieerde bisdommen werd gereduceerd tot twee [G2W, 1989/17, blz. 15].

De 'hereniging' van de Geünieerde Kerk met de Orthodoxie moest dan wel zeer snel gebeuren: het liefst op 21 oktober 1948 al, de 250-ste verjaardag van de Unie met Rome.

De aanvallen op de Geünieerde Kerk verliepen volgens een nauwkeurige planning: in eerste instantie via vele aanvallen in de pers. Vervolgens werd het aantal bisdommen gereduceerd van vijf naar een. Eind september 1948 legde de politie een groot aantal geünieerde priesters een document ter ondertekening voor. Elk van de ondertekenaars moest twee namen noemen, die

hen zouden vertegenwoordigen tijdens een Congres, waar de hereniging bekrachtigd zou worden. Dit Congres werd uitgeschreven voor 1 oktober 1948 in Cluj. De politie heeft de handtekeningen niet zonder fysiek geweld verkregen. Priesters werden voor de keuze gesteld: ondertekening of gevangenis; ondertekening of deportatie. Op deze wijze werden 423 handtekeningen verzameld.

Een van de ondertekenaars was de canonicus Tamaiaam uit Oradea, die verklaarde: "Ik werd gemarteld met een elektrische muts op mijn hoofd en door schijnwerpers verblind. Twee dagen hield ik vol. Daarna, toen ik weer bij bewustzijn was, toonden zij mij mijn eigen handtekening, ofschoon ik me helemaal niet kon herinneren een handtekening gezet te hebben."

Communisten hebben bisschop Hossu tussen 30 september en 4 oktober 1948 volledig afgesloten van de gelovigen en de priesters. Zij bazuïnden rond, dat hij bereid was over te stappen naar de Orthodoxe Kerk. De bisschop schreef in zijn daarop volgende herderlijke brief: "Het is ons bekend geworden, dat in onze residentiestad Cluj veel priesters uit onze provincie op 1 oktober deelgenomen hebben aan de proclamatie van de overgang naar Orthodoxe Kerk... Met de macht, die mij als bisschop van deze plaats gegeven is, verklaar ik als geëxcommuniceerd ipso facto allen, die aan deze vergadering deelgenomen hebben. ... In naam van Jezus Christus, onze Heer, vraag ik u, lieve broeders, zij sterk in het geloof, maak de lieve gelovigen sterk; herinner alles wat ik gepredikt heb; wees sterk tot de overwinning en God van de liefde zal met u zijn..." [Kirche in Not, 1953, blz. 94-95].

Onder zulke omstandigheden vond op 1 oktober 1948 het Congres in Cluj plaats. Aan de vergadering namen 38 gedelegeerden van de Geünieerde Kerk deel; zij ondertekenden de hereniging met de Orthodoxe Kerk en gingen daarna – onder politiebegeleiding – naar Boekarest, waar het document in kracht trad en de priesters door patriarch Marina in audiëntie werden ontvangen. Daar hebben zij aan de patriarch een proclamatie aangeboden, waarin zij hun terugkeer naar de Orthodoxie bekend maakten. Als 'Dag van Bevrijding van het vijandige Rome' werd aangegeven 21 oktober 1948 [G2W, 1989/17, blz. 15]. Alle gedelegeerden ondertekenden een schrijven, waarin zij verklaarden: "Uit vrije wil en door niemand gedwongen, hebben wij besloten ons te verenigen met onze orthodoxe broeders".

Op 7 oktober 1948 hebben de geünieerde bisschoppen zich in een brief tot de president gewend, waarin zij zich verzetten tegen het 'inhumane optreden' tegen de kerk. Op 2 oktober 1948 reeds heeft de pauselijke nuntius, monseigneur O'Hara zich in een protestnota bij de minister van buitenlandse zaken beklagd over de schending van de vrijheid van religie [G2W, 1989/17, blz. 16].

Op 20 oktober 1948 schreef bisschop Hossu een brief aan al zijn (geünieerde) priesters met de bedoeling om de gelovigen te versterken: "Sinds elf dagen bevind ik me weer op een gedwongen verblijfplaats. Allen die ons destijds in ons toenmalig verblijfplaats bezochten, zijn gearresteerd. In deze uren van bekoring van onze Heilige Kerk, vraag ik u uit het diepste van mijn hart, blijf sterk in het geloof. Hopend op Gods barmhartigheid, die onze zwakte versterkt, en onder bescherming van de Heilige Maagd Maria, koester het goede in uw ziel" [Kirche in Not, 1953, blz. 95].

Bisschop Joan Suciú wendde zich tot de jongeren: "Het uur van het christelijke martelaarschap in ons vaderland is aangebroken. Onze voorouders richten hun blik op ons en zeggen: 'Wij hebben met bloed en pijn het denkmaal van de vrijheid bereikt; nu zijn jullie aan de beurt om het dom van de vrijheid van het religieuze geweten te bouwen. De Roemeense Geünieerde Kerk, de ware Kerk van de Heiland onder de Roemenen, lijdt vervolging... Toont u als soldaten van het geweten, van het hart en van het leven. Vecht voor datgene, wat voor u op aarde het liefste is; vecht voor de erfenis van de eeuwige waarheid en licht... Koester het geloof met daden, die waard zijn voor een Christen en ontvang de Sacramenten'." [Kirche in Not, 1953, blz. 96]. Tengevolge van deze houding van de geünieerde bisschoppen, zijn zij allen tussen 26 oktober en 4 november 1948 gearresteerd. De bisschoppen Aftenie en Valeriu Traian zijn in de gevangenis gestorven.

Op 21 oktober 1948 – op de 250-ste verjaardag van de Unie met Rome – vond dan in Alba Iulia een vergadering plaats, waarin het 'volk' de hereniging met de Orthodoxie moest bevestigen. Via een afgefallen priester en een boer 'eiste' de vergadering van ongeveer 1500 mensen, de hereniging met de Orthodoxe Kerk. Zo werd op 1 december 1948 – volgens de wil van het volk, zoals men dat stelde – de opheffing van de Geünieerde Kerk geproclameerd [Kirche in Not, 1953, blz. 96].

Tengevolge van dit besluit zijn vele priesters ondergronds gaan werken: gelovigen zorgden in het geheim voor het onderhoud van deze catacombenpriesters. De communistische overheid kreeg daar vrij snel lucht van. Op 20 augustus 1949 gaf de regering een dekreet uit tegen de 'vagebonden', de dakloze priesters die heimelijk door dorpelingen opgevangen werden: gelovigen, die zich hieraan schuldig maakten, dreigden veroordeeld te worden tot een gevangenisstraf van vijf jaar [Kirche in Not, 1953, blz. 97].

De Roemeense regering was in feite niet erg tevreden met de manier waarop de Grieks-katholieke Kerk 'teruggekeerd is naar de Orthodoxie'. Zij had liever, dat de congressen, verklaringen, waarin om de 'terugkeer gevraagd werd' opgeluisterd zouden worden door de aanwezigheid van op zijn minst één grieks-katholieke bisschop.

De vergadering van Cluj heeft – gezien het voorgaande – geen enkel synodaal karakter, omdat er niet één bisschop aanwezig was. Niet, dat dát de Roemeense autoriteiten deerde; het was slechts een schoonheidsfoutje.

Zij hebben wel geprobeerd om in ieder geval één bisschop voor zich te 'winnen': monseigneur Aftenie werd onder sterke druk gezet, maar hij weigerde categorisch zich voor de kar van de regering te laten spannen. Hij stierf op 10 mei 1950 ten gevolge van de mishandelingen door de politie [G2W, 1989/17, blz. 16].

Na de opheffing van de Geünieerde Kerk zijn slechts een paar priesters overgestapt naar de Orthodoxe Kerk om er als priester te functioneren. De meeste doken onder; zij werkten in fabrieken of in de landbouw; anderen zijn naar het buitenland gevlucht. Vlak na de opheffing van de Geünieerde Kerk en het begin van de strijd tegen de Katholieke Kerk, zijn 92 priesters uit Roemenië gevlucht, onder wie 37 van de Geünieerde Kerk [Kirche in Not, 1954, blz. 45].

De communistische autoriteiten hebben tegen geünieerde priesters niet alleen fysiek geweld gebruikt om hen over te halen naar de Orthodoxe Kerk over te stappen; ook andere slinkse wegen zijn bewandeld.

Een van de vele voorbeelden is het geval van de in Rome opgeleide geünieerde priester, Simeon Crisan. Hij kreeg in juni 1961 bezoek van de orthodoxe bisschop Cluj, Herineanu, die hem voorstelde over te stappen naar de Orthodoxe Kerk, waarvan hij dan binnenkort bisschop zou kunnen worden. Crisan, die tot op dat moment allerlei werkzaamheden in fabrieken deed, wees de bisschop – die overigens vroeger zelf ook geünieerde priester was – de deur. Drie dagen later werd Crisan gearresteerd en tot tien jaar verzwaarde gevangenis veroordeeld wegens 'het minachten van de wet' [Kirche in Not, 1961, blz. 87].

Ook andere orthodoxe kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders zijn op stap geweest om grieks-katholieke priesters te bewegen over te stappen naar de Orthodoxe Kerk: Nicolae Corneanu, de bisschop van Arad, benaderde verschillende geünieerde priesters met deze vraag. Nicolae Corneanu werd trouwens benoemd tot bisschop van Arad, nadat zijn voorganger, Andrei Magheru, onder verdachte omstandigheden was verdwenen [Kirche in Not, 1962, blz. 104].

2. De Grieks-katholieke Kerk onder Ceaucescu

De Kerk leidde eigenlijk een ondergronds bestaan. Priesters mochten met de gelovigen niet de Eucharistie vieren. Gedurende de laatste jaren van zijn regime heeft Ceaucescu echter geprobeerd om de Grieks-katholieke Kerk tegen de Hongaarse minderheden te gebruiken. Geünieerde priesters moesten in de Rooms-katholieke Kerken van Transylvanië de Heilige Mis vieren. De rooms-katholieken zijn overwegend Hongaren, die de Heilige Mis vierden en ook alle liederen zongen in hun eigen taal. Indien de grieks-katholieke priesters voortaan de Heilige Mis zouden lezen, dan zouden zij dat doen in hun eigen liturgische taal, waardoor het Hongaars verloren zou raken. Er was een klein groepje priesters, dat dat ook graag wilde. De bisschoppen, waaronder aartsbisschop Todea, waren het daarmee echter oneens.

In de herfst van 1980 hebben zich alle illegale grieks-katholieke bisschoppen tot de publieke opinie gericht in een brief, geadresseerd aan het Congres voor Veiligheid en Samenwerking in Europa te Madrid. In hun brief wijzen de bisschoppen erop dat de in de grondwet gegarandeerde religievrijheid in Roemenië niets voorstelt.

Zij beschrijven het lot van de Geünieerde Kerk als volgt: "Wij hebben de bisschopswijding met toestemming van de Heilige Stoel ontvangen onder verschillende en uiterst moeilijke omstandigheden; spoedig daarop zijn wij echter samen met vele geestelijken, monniken, zusters en gelovigen in diverse gevangenissen opgesloten. Wij hebben allen 10 tot 16 jaar in de gevangenis gezeten; in deze tijd wordt op de trouw gebleven gelovigen pressie uitgeoefend om

hen ertoe te bewegen de Kerk te verlaten. Velen hebben ten koste van hun maatschappelijke posities en ten koste van hun bezittingen, de toekomst van hun kinderen opofferend, tegenstand geboden. Sinds onze vrijlating uit de gevangenis, voelen wij, door de Staat niet erkende bisschoppen, ons verplicht het begonnen en door onze martelarbisschoppen duur betaalde werk voort te zetten: wij zullen geen afbreuk doen aan onze trouw aan Rome; wij zullen ons verder inzetten voor de vrijheid van religie. Wij bereiden een memorandum aan de regering voor, waarin wij de vrijheid van onze Kerk opeisen; wij stuiten echter op een muur. In ons laatste schrijven hebben wij de regering gewaarschuwd dat wij onder de gegeven omstandigheden ons tot de Mensenrechten-conferentie van Madrid zullen wenden. Tot nu toe hebben wij ons tot geen enkele internationale organisatie gewend, omdat wij hoopten in ons eigen land, bij onze overheid, enig begrip te ontvangen" [Kirche in Not, 1981, blz. 178].

Alle illegale geünieerde bisschoppen stelden vast dat de gevolgen van het staatsatheïsme duidelijk merkbaar waren: zedelijk verval, corruptie, de jeugd is verward, volwassenen zijn moe en sceptisch, ouderen vertwijfeld en de nieuwe 'socialistische' mens is niet geslaagd [Kirche in Not, 1981, blz. 178].

In de tachtiger jaren is de Kerk nog harder aangepakt dan in de zestiger jaren. Een van de nieuwe maatregelen was de verscherping van de grenscontrole om zo de pogingen om Bijbels en andere religieuze boeken in te voeren te verijdelen.

Zo werden tussen 18 en 28 oktober 1980 Mathias Fakner, Paul Gross, Manfred Herberth, Georg Hofman en Michael Kloos, allen zogenaamde Roemeens-Duitsers (Saksen) opgepakt en tot zware gevangenisstraffen veroordeeld wegens het smokkelen van religieuze boeken. Manfred Herberth uit Sibiu kreeg twee jaar, Michael Kloos uit Dobrica drie jaar, Mathias Fakner uit Sebes drie jaar, Paul Gross uit Cilnic vier jaar en Georg Hofman uit Radauti 1,5 jaar. Tegelijkertijd moesten zij ook nog geldboetes van 2922 tot 259.800 Lei betalen (gemiddeld maandloon was toen 2000 Lei). Het werd hun families verboden om de boetes via collectes in te zamelen. In november 1980 werd Clipa, een vader van zeven kinderen, die in verband met het voornoemd proces is verhoord, opgehangen in zijn garage gevonden. In 1975 werd Clipa reeds 'wegens illegale handel in Bijbels' zodanig gefolterd dat hij tot aan zijn dood toe invalide was. Zijn graad van invaliditeit maakte het onmogelijk dat hij zelfmoord gepleegd zou kunnen hebben. De lijkschouwer stelde als doodsoorzaak vast: hartinfarct [Kirche in Not, 1981, blz. 180].

Lothar Groppe SJ, bezocht Roemenië eind jaren tachtig en ontmoette daar een van de grieks-katholieke bisschoppen, monseigneur Ioan Dragomir, die zich categorisch verzet heeft tegen de opheffing van de Geünieerde Kerk. Hij vertelde hem dat in de tachtiger jaren de positie van de Grieks-katholieke Kerk in zoverre was verlicht, dat er geen harde vervolging meer was. Het lot van bisschoppen als dat van Suciú, Frentiu, Rusu en Balan, die in gevangenschappen of arbeidskampen stierven, is niet herhaald, bisschoppen en priesters werden niet meer vermoord. In 1964 werden al vele bisschoppen, priesters, leken en kloosterlingen, die destijds in gevangenschappen terecht zijn gekomen, vrijgelaten. Velen van hen zijn echter later nog ten gevolge van de folteringën gestorven [G2W, 1989/17, blz. 17].

De op 25 april 1985 op 79-jarige leeftijd overleden bisschop Ioan Dragomir werd op 6 maart 1949 in het geheim tot bisschop gewijd. De Roemeense geheime dienst, de 'Securitate', heeft de namen van de in het geheim gewijde bisschoppen kunnen achterhalen door een inbraak in de nuntiatuur: men vond aantekeningen over de in het geheim gewijde bisschoppen. Ten gevolge van deze ontdekking werd de nuntius, de Amerikaanse aartsbisschop, O'Hara, uitgewezen. Monseigneur Dragomir verbleef in totaal 18 jaar in de gevangenis. Hij was gevangene in het beruchte Sighet, waar verschillende leidinggevende personen stierven: onder andere de vroegere Roemeense minister-president Iuliu Maniu; in 1955 stierf hier de geünieerde wijbisschop van Fogaras, Liviu Chinezu. Hier stierf bisschop Anton Durcovici op 20 december 1951 de hongerdood; men heeft hem naakt en zonder enige verzorging zo in de grond gestopt [G2W, 1989/17, blz. 18].

Monseigneur Dragomir heeft tot 1978 146 priesters gewijd. In 1968 werd in zijn bisdom, Maramures vastgesteld dat 600 priesters de overgang naar de Orthodoxe Kerk niet ondertekend hebben. In 1978 was het aantal Rome-getrouwe geünieerde priesters in zijn bisdom ongeveer 450.

In Boekarest had monseigneur Dragomir de zorg over 52 vanuit de Orthodoxe Kerk bekeerde vrouwelijke en mannelijke kloosterlingen. Zij waren merendeels academici, zoals artsen en advocaten, maar ook bijvoorbeeld ziekenverplegers. Hun namen waren slechts bij zeer

betrouwbare gelovigen bekend.

Bisschop Dragomir werd gedurende de vele jaren gevangenschap regelmatig gefolterd om hem ertoe te bewegen over te stappen naar de Orthodoxe Kerk. Hij weigerde. Ja, hij heeft zelfs tussen 1964 en 1978 in totaal 33 memoranda president Ceaucescu opgeroepen tot erkenning van de vrijheid van zijn Kerk, tot 'waarheid, gerechtigheid en beëindiging van het terreur' [G2W, 1989/17, blz. 18].

3. De Grieks-katholieke Kerk na de val van Ceaucescu

Op 31 december 1989 heeft de Roemeense staat de Grieks-katholieke Kerk opnieuw toegelaten door artikel 358 van 1948, op grond waarvan de kerk was opgeheven, buiten werking te stellen. Reeds in januari 1990 stuurde het Vaticaan aartsbisschop Francesco Colasuono naar Roemenië om overleg te plegen met kerkelijke en regeringsleiders. Een van de kerkelijke leiders die hij sprak was Mgr. Todea.

De Grieks-katholieke Kerk werd direct met een paar problemen geconfronteerd:

- De in het geheim gewijde grieks-katholieke bisschoppen. Toen in oktober 1948 alle zes bisschoppen waren gearresteerd, werden in het geheim zes nieuwe bisschoppen gewijd. In januari 1990 waren drie van hen nog in leven: aartsbisschop Todea, bisschop Ioan Plorasu en de zwaar zieke Ioan Chertes [Andere in het geheim gewijde bisschoppen stierven eerder: Mgr. Liviu Chinezu in 1951; bisschop Ioan Dragomir in 1985. Mgr. Dragomir heeft voor zijn dood nog eens drie bisschoppen gewijd: Emil Riti, Justin Paven en Octavian Cristian. Het probleem hierbij was dat hij hiervoor niet de opdracht had van de speciale, apostolische nuntius voor Oost-Europa, aartsbisschop Poggij]. In februari vertrok aartsbisschop Guido del Mestri naar Roemenië om deze kwestie te helpen oplossen. Op 14 maart reeds heeft Rome de benoemingen bekend gemaakt: Mgr. Todea werd aartsbisschop van Fogaras; Ioan Ploscariu van Lugoj; Vaisel Hossu van Oradea; Gheorghe Gutiu van Cluj-Gherla; Lucian Muresan voor Maramures.
- De onteigende kerkelijke goederen in 1948.
- Het aantal grieks-katholieke gelovigen was gedaald tot ongeveer 230.000.

4. De verhouding van de Orthodoxe Kerk en de Grieks-katholieke Kerk in Roemenië vanaf 1995

Vanaf de val van Ceaucescu werd de verhouding tussen de Orthodoxe Kerk en de Grieks-katholieke Kerk bepaald door:

- De kwestie van de kerkelijke goederen.
- Het vermeende proselitisme van de grieks-katholieke, c.q. rooms-katholieke Kerk in Nood.
- Het streven naar oecumene tussen Boekarest en Rome.

In het begin van juli 1997 kwamen in Hongarije de Europese katholieke bisschoppen van de Oosterse rite bijeen om te spreken over hun situatie in de diverse landen; de vergadering was mede ingegeven door nieuwe klachten door hun orthodoxe burens. Er waren 80 oosters katholieke leiders bijeen, die samen 8 miljoen gelovigen vertegenwoordigen: uit de Oekraïne, Roemenië, Hongarije, Wit-Rusland, Polen, Slowakije en Bulgarije.

Kardinaal Achille Silvestrini, president van de Congregatie voor Oosterse Kerken, was er ook aanwezig. In zijn inleiding zei hij dat deze kerken 'geen museumstuk waren, maar een deel van de levende kerk' [CWNEWS, 02-07-1997].

De klachten van de 'orthodoxe burens' betroffen verwijten aan het adres van de 'uniaten' – zoals de orthodoxen hen noemen – dat zij 'de oecumenische vooruitgang hinderen'. De verwijten betroffen met name de Oekraïne waar de oosterse katholieke kerk na de omwenteling een sterke groei doormaakte.

Aartsbisschop Keresztes, van de oosters katholieke kerk in Hongarije, stelde echter dat 'hij de indruk heeft dat de orthodoxe kerk met deze klachten in feite het bestaan van de oosterse katholieke kerk in twijfel tracht te brengen; openlijk kan zij dat natuurlijk niet zeggen aangezien wij reeds officieel erkend zijn'.

Vanaf 1990 was een van de elementen die de verhouding tussen de Roemeense-orthodoxe Kerk en de oosters katholieke kerk bleef verstoren de kwestie van de kerkelijke bezittingen. Na de opheffing van de oosters katholieke kerk in 1948 kwamen deze bij de Orthodoxe Kerk.

Herhaaldelijk werd beloofd deze goederen terug te geven.

Die belofte deed de Roemeense regering nog eens in oktober 1997. Op dat moment sprak de

regering over 2.000 kerken die zij zou helpen terug te geven aan de 'katholieke kerk'. De beloften werden gedaan in Blaj – een van de oosters katholieke centra – door minister president Victor Ciorbea, die daar de herbegraving van de Roemeens katholieke leider Samuel Micu Klein bijwoonde [Klein was geboren aan het einde van de zeventiende, en wordt beschouwd als voorvechter van de rechten van de Roemenen in Transylvaanië. Hij stierf in 1758 na 24 jaar exil in Rome]. "Ik zal ervoor zorgen dat de rechtvaardige eisen in zake bezittingen aan alle gemeenschappen die het aangaat recht wordt gedaan, zodat alle gelovigen mogen bidden in hun eigen kerken" [CWNEWS, 21-10-1997].

Ook de paus heeft Roemenië herhaaldelijk – bij allerlei gelegenheden – opgeroepen om in dit verband aan de eisen van de oosters katholieke kerk tegemoet te komen. Dat deed paus Johannes Paulus II toen hij in oktober 1997 de nieuwe Roemeense ambassadeur, Theodore Baconsky, ontving.

Eind oktober 1997 was er een ontmoeting van orthodoxe, katholieke, protestante, joodse, moslim, en Armeense kerkelijke leiders met de Roemeense regering. Volgens bisschop Adrei van het oosters katholieke bisdom Alba Iulia, hebben zij ook toen de kwestie van de kerkelijke bezittingen aangehaald [CWNEWS, 03-11-1997].

In het begin van maart 1998 kwam het in enkele kerken tot handgemeen tussen grieks-katholieke en orthodoxe gelovigen in kerken die nog in bezit van orthodoxen waren. In Cluj hebben grieks-katholieken orthodoxen geprobeerd de kerk uit te zetten toen zij weigerden de gebouwen terug te geven. Door de gevechten zijn zelfs enkele iconen beschadigd geraakt. De politie greep niet in [CWNEWS, 13 maart 1998].

De tegenstellingen, vaak tot agressie toe, bleven maar groeien. In mei 1998 heeft de Roemeense president, Emil Constantinescu, de Roemeens-orthodoxe Kerk en de oosterse katholieken opgeroepen om hun tegenstellingen bij te leggen. Constantinescu sprak in een kerk die aan de grieks-katholieken recentelijk was teruggeven [CWNEWS, 18 mei 1998].

In juni 1998 hebben orthodoxe en grieks-katholieke leiders besloten opnieuw gesprekken te voeren over de teruggave van kerkelijke goederen. De orthodoxe bisschop Nifon van Slobozia vertelde dat er een gezamenlijke commissie was opgericht om te spreken over de meer dan 2.000 kerken waarop grieks-katholieken nog aanspraken maken [CWNEWS, 24 juni 1998]. Toch bleven de confrontaties doorgaan: begin september 1998 berichtte de politie over een botsing tussen orthodoxen en grieks-katholieken in het noordwesten van Roemenië. Grieks-katholieken probeerden een kerk binnen te gaan. Toen de lokale orthodoxe priester dat probeerde te verhinderen, leidde dat tot een botsing. Daarna is besloten dat beide groepen van de kerk gebruik mochten maken, totdat het hof een uitspraak zou doen [CWNEWS, 14 september 1998].

In januari 1999 hebben vertegenwoordigers van de Orthodoxe Kerk en van de Grieks-katholieke Kerk een overeenstemming bereikt inzake teruggave van de kerkgebouwen. Het was slechts een eerste fase: besloten is, dat in plaatsen waar meer dan één kerk is, de beide groepen de gebouwen zouden delen.

Tijdens de gesprekken kwam ook het bezoek van de paus ter sprake. Orthodoxe leiders misbruikten de teruggave, c.q. het gemeenschappelijk delen van kerkgebouwen, door te stellen, dat zij akkoord zouden gaan met het bezoek van de paus, 'indien grieks-katholieken zouden stoppen met verdere acties'. Tegelijk stelde echter Daniel, de orthodoxe metropolitiet van Moldava, dat "dit [het bezoek van de paus] niet het besluit van een handjevol orthodoxe priesters mag zijn; het is het recht van de heilige synode" [CWNEWS, 1 februari 1999].

5. Bezoek van de paus aan Roemenië

Tijdens de gesprekken die tussen orthodoxe en grieks-katholieke leiders plaatsvonden, werd het bezoek van de paus gebruikt als een chantagemiddel. In februari 1999 vertelde minister president Radu Vasile, dat het bezoek van de paus vooral in de 'provincie' op veel weerstand stuit: "Er zijn wat problemen gerezen vanwege de wens van de paus om Cluj en Bacau te bezoeken...Ik zal zien wat ik kan doen." Cluj en Bacau herbergen grote groepen katholieken in dit overwegend orthodoxe land.

Vasile heeft in zijn toespraak ook verteld dat de paus zijn wens heeft uitgesproken om in Cluj (Transylvaanië) en in Bacau (Moldava) de H. Mis te celebreren [CWNEWS, 1 maart 1999]. Begin 1999 heeft de orthodoxe patriarch Teoctist de paus uitgenodigd voor een bezoek, nadat hij de belangrijkste belemmeringen heeft overwonnen.

Tegelijkertijd heeft de katholieke bisschoppenconferentie van Roemenië verklaard "dat orthodoxe

leiders proberen het pausbezoek uit te stellen". "Wij vragen onze orthodoxe broeders om de gebieden die de paus mag bezoeken en de tijd waarbinnen het bezoek zou moeten plaats vinden, niet te beperken" [CWNEWS, 9 maart 1999].

Ongeveer in diezelfde tijd werd het bezoek van de paus definitief vastgelegd: van 7 tot 9 mei 1999. De data en de af te leggen bezoeken zijn op 16 maart door het Vaticaan gepubliceerd:

- De paus zou op 7 mei arriveren in Boekarest.
- Na een korte gebedsstonde in de kathedraal, zou de paus de katholieke bisschoppen van het land ontmoeten.
- Op 8 mei zou hij op het kerkhof van Belu bidden boven de graven van Roemeense katholieken die het slachtoffer waren van het communisme.
- De paus zal – ter nagedachtenis van het verzet van grieks-katholieken tijdens het regime van Stalin – een H. Mis celebreren in de kathedraal van St. Josef, van de byzantijnse rite, in Boekarest.
- Later op de dag zou hij patriarch Teoctist en leden van de orthodoxe synode ontmoeten.
- Op 9 mei ontmoette hij de minister president, en nam hij deel aan een liturgie van de beide riten. Eerst vierde patriarch Teoctist de goddelijke liturgie in bijzijn van de paus; vervolgens woonde hij een gebed door de paus bij en de H. Mis in de Latijnse rite [CWNEWS, 16 MAART 1999].

Hieruit blijkt dat de paus afzag van zijn reizen naar Cluj en Bacau. Dat leidde snel tot protesten van katholieken. Béla Markó, de leider van de politieke partij die de Hongaarse minderheid representeert zei in het begin van april 1999 reeds "dat de paus Transylvanië moet bezoeken" [CWNEWS, 8 april 1999]. De Roemeense ambassadeur bij de H. Stoel, Teodor Bachonsky, noemde de reis van de paus van "grote historische waarde voor de eenheid van Europa". Hij benadrukte dat deze reis – vlak na Kosovo – van grote betekenis zou kunnen zijn [CWNEWS, 12 april 1999].

Het Vaticaan benadrukte – overigens zoals bij alle pauselijke reizen – dat de reis van de paus een 'pastorale reis' was. Dat verklaarde Mgr. Eleutrino Fortino, de ondersecretaris van de Pauselijke Raad voor Christelijke Eenheid, aan het einde van april 1999. Aartsbisschop Jean-Claude Perrisset, een in Zwitserland geboren prelaat, die op dat moment als nuntius werkte in Boekarest, voegde hieraan toe, dat "het bezoek van de paus het Roemeense volk zal helpen beter begrip te krijgen van de rol van de paus als opvolger van Petrus en zich kan richten op de eenheid".

Vaticaanse vertegenwoordigers hebben tegelijk laten doorschemeren dat leiders van de Latijnse rite terecht teleurgesteld waren vanwege het feit dat de paus hun bisdommen niet zou bezoeken [CWNEWS, 30 april 1999].

Op 7 mei 1999 arriveerde de paus voor zijn 86-ste buitenlandse reis in Boekarest. Bij de begroeting waren aanwezig: president Emil Constantinescu, patriarch Teoctist, de katholieke aartsbisschop Ioan Robu van Boekarest, en aartsbisschop Lucian Mureasan, van de Grieks-katholieke Kerk.

De paus memoreerde in zijn toespraak aan kardinaal Alexandru Todea, die 16 jaar in gevangenis en 27 jaar in huisarrest heeft doorgebracht. Patriarch Teoctist benadrukte de oecumenische betekenis van het bezoek. President Constantinescu drukte zijn hoop uit dat het bezoek zou bijdragen tot een 'ontspanning tussen de orthodoxe en de Grieks-katholieke Kerk' [CWNEWS, 7 MEI 1999].

Terug in Rome heeft de paus op 12 mei tijdens zijn wekelijkse audiëntie gereflecteerd op het bezoek aan Roemenië: het was "een historische opening... het was een duidelijk teken op weg naar de eenheid" [CWNEWS, 12 mei 1999].

Ook een woordvoerder van de Roemeens-orthodoxe kerk noemde de reis van de paus "een nieuwe weg naar de eenheid van de Kerk". Op 20 mei zei metropoliet Seraphim, van de Orthodoxe Kerk, in een interview aan Radio Vaticana, dat de "beide kerken een substantiële vooruitgang geboekt hebben in het wegnemen van de spanningen, die de Katholieke Kerk van de Byzantijnse rite omgeven hebben". Volgens hem blijven nog wel twee essentiële verschillen: dat van het primaatschap van de paus en de kwestie van het 'filioque'. Volgens metropoliet Seraphim had patriarch Teoctist "er spijt van dat hij niet alle patriarchen van de orthodoxe wereld had uitgenodigd. Dan zouden zij getuigen geweest kunnen zijn van de resultaten van dit bezoek: wederzijds vertrouwen" [CWNEWS, 21 mei 1999].

Begin juli 1999 verklaarde een vertegenwoordiger van het Vaticaan, aartsbisschop Francosco Pio Tamburrino, die namens de paus deelnam aan de bilaterale gesprekken in Roemenië, dat "sinds het bezoek van de paus in Roemenië het klimaat tussen katholieken en orthodoxen dramatisch is verbeterd". Hij constateerde dat na de eerste vergadering van de commissie in juni 1998 – bestaande uit negen orthodoxe bisschoppen en zes rooms-katholieke bisschoppen – de "toonsetting van de gesprekken meer sereen is geworden". In het begin van de vergadering stelden alle aanwezigen unaniem vast dat het bezoek van de paus had geleid tot een beter wederzijds begrip en achting voor elkaar. De commissie legde de volgende zitting vast voor november 1999. In de tussentijd zou patriarch Teoctist een bezoek aan Rome brengen "als een teken van broederlijke liefde voor de paus" [CWNEWS, 2 juli 1999].

6. De verhoudingen na het pausbezoek

In september 1999 heeft de regering een zeer omstreden 'wet op de religies' gepresenteerd. Dit voorstel leidde tot vele protesten van de zijde van alle kerken, met uitzondering van de Orthodoxe Kerk. De wet zou de religies in drie categorieën verdelen. Nieuwe religieuze groeperingen zouden bij voorbaat uitgesloten worden van erkenning door de overheid. Illegale groeperingen zouden op beschuldiging van illegale activiteiten gevangenisstraffen riskeren. Begin februari 2000 heeft minister president Mugur Isarescu aangekondigd het wetsvoorstel in te trekken. Volgens de voorzitter van het Roemeense Helsinki Comité, Gabriel Andreescu, werd dit mede veroorzaakt door protesten door kerken, mensenrechtenorganisaties, organisaties van minderheden [CWNEWS, 10 februari 2000].

Een van de belangrijkste gestes van de zijde van de Orthodoxe Kerk na het pausbezoek was de volgende verklaring van de patriarch. Patriarch Teoctist [CWNEWS, 15 februari 2000] bood in het begin van februari 2000 namens de Roemeens-orthodoxe Kerk zijn verontschuldiging aan voor "het zwijgen van de Orthodoxe Kerk toen de vroegere communistische regering kerken vernielde en religies onderdrukte".

De woordvoerder van de patriarch, Pater Constantin Stoica, zei dat "dit een geste van verzoening was". In een gesprek met de pers zei de patriarch: "Ik vraag persoonlijk om vergeving en ik doe dit niet alleen omdat ik in het verleden weinig moed getoond heb... in mijn hart ben ik bedroefd... omdat ik een groot aantal gelovigen heb doen lijden".

Tussen 23 en 28 augustus 2000 heeft patriarch Ignace Moussa Daoud, prefect van de Pauselijke Congregatie voor Oosterse Kerken, een bezoek gebracht aan Roemenië. Tijdens zijn bezoek heeft hij in Hajeu een nieuwe katholieke kerk van de Byzantijnse rite geconsacreerd. Hajeu ligt in het bisdom (eparchie) van Oradea Mare [CWNEWS, 22 augustus 2000 EN 28 augustus 2000].

Niet overal en niet altijd was er sprake van een verbeterde verstandhouding. Zo ontstonden er nogal wat problemen in de provincie Alba, in september 2000, toen de lokale autoriteiten weigerden kerkgebouwen terug te geven aan de Katholieke Kerk van Byzantijnse rite. De autoriteiten wilden de kerken verdelen tussen orthodoxen en grieks-katholieken volgens het principe van het aantal gelovigen. Dit principe werd mede gesteund door de orthodoxe aartsbisschop van Alba, Adrei [CWNEWS, 3 oktober 2000].

In oktober 2001 werd een grieks-katholieke kerk in Transylvanië, in Vadu Izei – ondanks protest van katholieke leiders en vertegenwoordigers van de regering – door de Orthodoxe Kerk afgebroken, om er plaats te maken voor de bouw van een orthodoxe kerk.

De priester van de grieks-katholieke kerk in Vadu Izei, Pater Marius Visovan, zei Keston News Service, dat de orthodoxen de "kerk vernield hebben om zo onmogelijk te maken dat zij ooit in handen van grieks-katholieken zou komen". De kerk werd in 1948 door communisten onteigend [CWNEWS, 21 december 2001].

In het begin van 2002 hebben leiders van de Grieks-katholieke Kerk geklaagd dat de gemeenschappelijke, orthodox-katholieke commissie, waar gesproken wordt over teruggave van kerkelijke goederen, niet goed functioneerde. Zij stelden zelfs dat zij vaak onder druk van het Vaticaan staan 'om af te zien van hun eisen om zo de oecumenische beweging niet te verstoren'.

In diezelfde periode ontstonden er ook problemen tussen de beide riten wegens het bezit van het beroemde klooster in Nicula, waar een beroemde Maria icoon wordt bewaard. Het klooster dateert uit de zeventiende eeuw en behoorde tot 1948 tot de Grieks-katholieke Kerk. In 1948 gaf de communistische regering dit klooster aan de orthodoxe kerk.

In januari 2002 bracht de grieks-katholieke bisschop van Cluj-Gherla de kwestie voor een burgerrechter. De Orthodoxe Kerk probeerde de kwestie te vertragen door het voor een andere rechter te plaatsen. Door tussenkomst van de president – door een decreet – mogen de orthodoxen echter voorlopig geen ‘bouwwerkzaamheden meer uitvoeren’ zolang de kwestie voor de rechter is. Dit besluit volgde na protesten van grieks-katholieke zijde: men vreesde dat orthodoxen ook hier zouden gaan ‘verbouwen’ en ‘afbreken’ om zo de teruggave aan grieks-katholieken onmogelijk te maken [CWNEWS, 1 maart 2002].

Dit laatste is niet ondenkbaar. Volgens berichten van de Grieks-katholieke Kerk hebben orthodoxen sinds 1990 zeker 11 kerken ‘afgebroken’ om zo de teruggave aan grieks-katholieken onmogelijk te maken. Dat rapporteerde Pater Mircea Martian van het grieks-katholieke bisdom Cluj-Gherla.

Hij noemde de volgende kerken:

- Tritenii de Jos (Cluj): een stenen kerk uit 1838, toegewijd aan de heilige aartsengelen.
- Baisoara (Cluj), een houten kerk uit 1852, vernieuwd in 1994, toegewijd aan de heilige aartsengelen.
- Vadu Izei, in Maramures, de eerste Roemeense kerk van steen.
- Smig, in Sibiu, een stenen kerk, gebouwd tussen 1866 en 1892, toegewijd aan de heilige Johannes de Doper.
- Craiova, in Dolj.
- Valea Larga in Mures, een houten kerk, gebouwd in 1695, toegewijd aan de heilige Moeder Gods.
- Ghirolt, in Cluj-Napoca, gebouwd in 1809, toegewijd aan de heilige aartsengelen.
- Bont, in Cluj-Napoca, gebouwd in 1928, vernieuwd in 1898 en in 1932. toegewijd aan de heilige aartsengelen.
- Valea Grosilor, in Cluj-Napoca, een houten kerk, toegewijd aan de heilige aartsengelen.
- Calarasi, in Cluj-Napoca, een houten kerk uit 1804, toegewijd aan de heilige aartsengelen.
- Chireul de Jos, in Mures, een houten kerk uit 1837, en toegewijd aan de H. Nikolaas.

Hij waarschuwde, dat als de autoriteiten niet optreden de volgende kerken gevaar lopen afgebroken te worden:

- Ungheni, in Mures, een stenen kerk uit 1858, toegewijd aan de heilige Drie-eenheid.
- Urca, Cluj-Napoca, een stenen kerk uit 1862, toegewijd aan de heilige aartsengelen.
- De kerk van het klooster van Nicula (Cluj-Napoca), een stenen kerk uit 1879.
- De kerk van Sandulesti, Cluj-Napoca, een stenen kerk uit 1702, toegewijd aan de heilige aartsengelen.
- Rodna, in Bistrita-Nasaud, een kerk uit 1825, en vernieuwd in 1859.
- Maieru, in Bistrita-Nasaud, gebouwd in 1835, en vernieuwd in 1911.
- Bogdan-Voda, in Maramures, een houten kerk uit 1722 [CWNEWS, 1 maart 2002].

In maart 2002 kwam het tot een uitbarsting tussen grieks-katholieken en orthodoxen in Mihalt. De grieks-katholieke priester zou illegaal de mis celebreren in een kerk die ooit in bezit was van de Grieks-katholieke Kerk. Het trieste is dat deze kerk sinds 1700 in handen was van grieks-katholieken. Eerst was het een houten kerk. Volgens statistieken uit 1932 vormden grieks-katholieken hier altijd een meerderheid: toen was het aantal grieks-katholieken 1.627, en dat van de orthodoxen 1.202. In 1948 hebben de communisten ook deze kerk aan de orthodoxen gegeven.

Hoe schrijnend de positie van de grieks-katholieken wel is, blijkt onder andere uit het feit dat in 1990 slechts 868 inwoners zich ‘grieks-katholiek’ noemden. Mede hierom weigert de Orthodoxe Kerk het gebouw terug te geven [CWNEWS, 1 maart 2002].

Op 24 februari 2002 escaleerde de situatie, toen de grieks-katholieke priester van Mihalt, Petru Stinea, de pastorie binnentrok. Het gebouw stond sinds 1983 leeg. Hij trok het gebouw binnen met zestig gelovigen, die er de H. Mis vierden. Na de mis werden zij in opdracht van de lokale orthodoxe priester, Ion Decean, uit de gebouwen verwijderd [CWNEWS, 1 maart 2002].

Een soortgelijk incident deed zich in maart ook voor in Ocna-Mures. Hier bezette een groepje grieks-katholieke gelovigen de kerk gedurende een week. Op 16 maart brak echter een groep

orthodoxen de kerk binnen tijdens een grieks-katholieke ochtenddienst en dreef de gelovigen uit de kerk [CWNEWS, 18 maart 2002].

In mei 2002 stierf kardinaal Alexandru Todea, een paar dagen voor zijn negentigste verjaardag [CWNEWS, 22 mei 2002]. Op 25 september 2002 gaf een Actie Comité van de Grieks-katholieke Kerk een verklaring uit, waarin het zich beklagt over het feit dat 12 jaar na de omwenteling, nog steeds heel veel kerkelijke goederen niet teruggegeven zijn. "De huidige regering van Roemenië praktiseert dezelfde politiek als de communistische regering in 1948... Van de 2030 kerken die oorspronkelijk behoorden tot de Grieks-katholieke Kerk zijn slechts 136 teruggegeven" [CWNEWS, 26 september 2002, andere bronnen spreken van oorspronkelijk 2.500 kerken, waarvan 120 zijn teruggegeven]. Als men uitgaat van 230.000 grieks-katholieken, dan betekent dat er één kerkgebouw is op 1700 gelovigen.

Tussen 7 en 13 oktober 2002 bracht de Roemeense patriarch Teoctist een bezoek aan Rome [patriarch Teoctist was eerder al in 1984 en in 1999 in Rome]. Hoogtepunt was zijn deelname aan een H. Mis die de paus in de St. Pieter celebreeerde. Later tekenden de paus en de patriarch een verklaring, waarin zij stelden zich in te zetten en te bidden voor een duidelijk zichtbare eenheid van alle leerlingen van Christus. "Oecumene is een onomkeerbare weg, waarvoor er geen alternatieven zijn."

Het Vaticaan maakte bekend dat de paus en de patriarch tijdens de liturgie van het Woord en de geloofsbelijdenis in het Roemeens als gelijkwaardig naast elkaar zaten. De patriarch nam niet deel aan de eucharistische gebeden. Tijdens zijn reis werd hij vergezeld door drie metropoliëten, een aartsbisschop en vele leden van de Roemeens orthodoxe clerus. De patriarch werd begeleid door kardinaal Walter Kasper, president van de Pauselijke Raad voor Christelijke Eenheid. De paus wees erop dat de beschuldigingen door de Orthodoxe Kerk van proselytisme voor de katholieke kerk niet opgaat. Hij gaf toe dat zoiets wél zichtbaar is binnen bepaalde 'niet traditionele kerken' [CWNEWS, 14 oktober 2002].

"Op het einde van het weeklange bezoek van de Roemeense patriarch Teoctist aan Rome, riep paus Johannes Paulus II zaterdag alle christenen op hun oecumenisch geweten te onderzoeken in hoeverre zij het proces naar volledige kerkelijke eenheid hebben vertraagd of vertragen... Voor de ondertekening van een gezamenlijke verklaring, waarin beide kerken beloven zich in te zetten voor de eenheid, sprak de paus over het voornaamste obstakel voor die eenheid: de vermeende zieltjeswinnerij van de Rooms-katholieke Kerk in orthodoxe landen. Hij erkende de missie van de orthodoxe kerken 'in de landen waar ze al eeuwenlang geworteld zijn'. De katholieke kerk wil volgens hem 'slechts helpen en samenwerken bij deze missie', waarbij zij 'haar pastorale taken vervult voor haar eigen gelovigen en voor hen die zich uit vrije wil bij haar aansluiten'" [ZENIT, en zie verder: Katholiek Nieuwsblad, 18.10.2002].

De paus herhaalde zijn oproep tot eenheid, tot oecumene, tijdens de algemene audiëntie op zondag, 13 oktober 2002. Hij verwees in zijn toespraak naar het Vaticaanse Concilie en zijn reis naar Roemenië [CWNEWS, 14 oktober 2002].

De Grieks-katholieke Kerk in Roemenië, 2003
[Bron: Kirche in Not, Königstein (D)]

Bisdom	Gelovigen	Parochies	Priesters	Seminaristen
Alba-Fagaras	360.000	624	127	123
Cluj-Gherla	100.000	158	124	98
Lugoj	83.604	108	85	42
Maramures	132.100	184	130	52
Oradea	101.000	113	127	160
Totaal	776.704	1.187	593	475

Statistieken over Roemenië

[Gegevens ontleend aan The World Factbook 2002, Romania]

Oppervlakte	237.500 km ²
Bevolking	22.317.730 [schatting juli 2002]
Etnische groepen	Roemeens 89,5% Hongaars 7,1% Roma 1,8% Duits 0,5% Oekraïns 0,3% Ander 0,8%
Religie	Roemeens Orthodox 70% Rooms Katholiek 6% Protestant 6% Grieks-Katholiek 3% Niet-gelovig 15%
Groei Nationaal Product	4,8% [schatting 2001]
Bevolking onder de armoedegrens	44,5%
Werkloosheid	9,1% [schatting 2001] ²
Inflatie	34,5% [schatting 2001] ³
Export	11,5 Miljard USDollar
Import	14,4 Miljard USDollar
Buitenlandse schuld	11,6 Miljard USDollar
Militaire uitgaven per jaar	985 miljoen USDollar [voor 2002]
